

Tulenkantajien käsitehistoria

Matti Mieskonen:

Kirjallisuuden kietoutunut käsite. Tulenkantajien historiakuva rakentuminen 1924–1987. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, *Scripta lingua Fennica edita* 493. Turku 2020. 351 s. ISBN 978-951-29-8022-2 (Painettu/Print), ISBN 978-951-29-8023-9 (Sähköinen/PDF).

Matti Mieskonen selvittää Suomen historian väitöskirjassaan, mistä on puhuttu, kun on puhuttu tulenkantajista. Hän ei ole etsinyt tutkimatonta aihetta. Häntä on innostanut, että tulenkantajista on puhuttu ja kirjoitettu paljon.

Mieskonen suhteuttaa toisiinsa tulenkantajien käsitteen aikalaismerkityksiä ja tulenkantajista rakennettua historiakuva. Näin hän jäljittää kansallisen kertomuksen ja kirjallisuushistoriallisen kaanonin rakentamisen valtaa. Sitä hallinneet nostivat ja rajasivat tulenkantajat 1920-luvun kirjalliseksi uudistuspyrkimykseksi ja -ryhmäksi ja sulkiivat 1930-luvun vasemmistoliberaalin tulenkantajuuden sekä käsitteestä että kansallisesta kertomuksesta. Tulenkantajien käsitehistoria laajenee tulkinnaksi kulttuurisista ja poliittisista rakenteista, ristiriidoista ja muutoksista.

Sijaintiaan kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen kentällä Mieskonen pohtii pitkään. Hän korostaa olevansa historioitsija, joka tutkii kirjallisuustieteilijöiden rakentamia historiakuva. Tutkimusajanjakso päättyy vuonna 1987 julkaistuu Pertti Lassilan väitöskirjaan, joka Mieskonen mukaan vahvisti – huolimatta siihenastisen kirjallisuushistorian metodologisesta kritiikistään – tulenkantajat-käsitteen rajaamisen 1920-lukuun ja kirjallisuuteen. Hän myöntää, että myöhemmissä kirjallisuustieteen ulkopuolella tehdyissä tutkimuksissa (Kari Mäkinen, Vesa Mauriala) tulenkantajien käsitteeseen on sisällytetty sen laajempia ja pitempiäaikaisia aikalaismerkityksiä, mutta nämä tutkimukset ovat olleet vain tukena kirjallisuushistoriallisen kaanonin kriittiselle erittelylle.

Pinnallisen poikkitieteellisyyspuheen aikana tieteenalojen autonomisuutta kunnioittava varovaisuus on virkistävä. Aikaisemman tutkimuksen arvioinnissa tieteenalarajat näyttäivät kuitenkin paikoin kovin aneulta, semminkin kun Mieskonen ulottaa oman argumentaationsa tieteenalarajat ylittäviin keskusteluihin. Vallan, hegemonian ja myytin käsitteitä käyttävässä tulkinnassaan hän ottaa tuekseen muiden muassa Antonio Gramscin, Michel Foucault’n, Roland Barthesin ja Northrop Fryen.

Tieteidenväliset intressit ovat olleet tyypillisiä käsitehistorialliselle tutkimukselle. Siinä on ollut tärkeätä historiallistaa omat tapamme käsittää ja käsitteellistää,

ja tämä historiallisen refleksiivisyyden vaatimus on ulotettu kaikkeen kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimukseen. Mieskonen määrittelyssä käsitehistoria rajautuu historian tutkimuksen tieteenalan sisälle. Näin hän tarpeetomasti supistaa sen mahdollisuuksia ja sivuuttaa sen, että myös hänen työssään käsitehistoriallinen lähestymistapa ylittää tosiasiaa disiplinaarajojen yli.

Mieskonen haluaa laajentaa käsitehistoriaa yleisesti tunnettujen poliittisten ja kulttuuristen käsitteiden ulkopuolelle ja erityisesti sellaiseen nimeämiseen, jonka merkitystä kirjalliselle ryhmytykselle esimerkiksi Hans Norbert Fügen, Raymond Williams ja Päivi Lappalainen ovat korostaneet. Aiempaa käsitehistoriallista tutkimusta ei kuitenkaan ole perusteltua arvostella ”poliittisuuden jokseenkin kapeasta määrittelystä” (s. 290). Käsitehistoriallisen lähestymistavan kehittelijät ovat korostaneet mitä erilaisimpien käsitteiden poliittista potentiaalia, niiden kiistanalaisuuden ja samalla politisoimisen ja epäpolitisoimisen mahdollisuutta, minkä Mieskonenkin toisaalla tunnustaa (s. 30). Polit-käsitteistöön (Kari Palonen) liittyy yleisempi kysymys siitä, miten tutkijan analyttiset käsitteet suhteutuvat tutkittavana oleviin käsitteisiin sekä näiden nykymerkitykset omaksuneen yleisön käsitteisiin. Tähän Mieskonen olisi voinut kiinnittää enemmän huomiota käsitellessään tulenkantajista rakennettua myyttiä, jolloin ”myytti” esiintyy sekä tutkijan että tutkimuskohteiden – eli kuvaa tulenkantajuuden myyttisyydestä luoneiden kirjallisuustieteilijöiden – käsitteenä.

Laaja ja monipuolinen tutkimusaineisto vastaa hyvin kysymyksenasettelua, ja tutkija perustelee valintansa ja rajauksensa. Tulenkantajien käsitettä omaan toimintaansa tai oman aikansa ilmiöihin yhdistäneiden toimijoiden julkaisuista, kirjeistä ja muusta arkistoaineistosta luetaan käsitteen aikalaismerkityksiä ja valaistaa ennen muita Olavi Paaavolaisen, Lauri Viljasen sekä häviäjien historiaa edustavan Erkki Valan osuutta historiakuva rakentamiseen. ”Historiografisen käsitteen” erittelyssä keskeistä alkuperäisaineistoa ovat kirjallisuudentutkijoiden työt: 1930–1960-luvuilla julkaistut Suomen kirjallisuushistorian yleisesitykset (Viljo Tarkkainen, Rafael Koskimies, Unto Kupiainen ja – kriittisenä äänenä – Raoul Palmgren) sekä 1960–1980-luvuilla tehdyt tulenkantajiin keskittyneet tutkimukset (Kerttu Saarenheimo, Ritva Haavikko, Pertti Lassila). Aineistoon kuuluu myös kirjailijaelämäkertoja ja -muistelmia, sekä julkaistuja että käsikirjoituksiksi jääneitä.

Aikalaiskäsitteen analyysi purkaa vakuuttavasti tulenkantajien käsitteelle annettua kirjallisuushistoriallista merkitystä. Nuoren Voiman Liiton kirjallisen harrastuspiirin albumille 1924 annettu nimi toi antiikin mytologian ja saksalaisen Jugend-liikkeen symboliikan liiton edustamaan valkoisen Suomen arvomaailmaan. Ryhmänimeksi tulenkantajat tuli myöhemmin, ensiksi ulkopuolisten paradisisa käytössä. Mieskonen kuvaa

vivahteikkaasti käsitteen kietoutumista poliittisiin kamppailuihin ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden (1928) ja Tulenkantajain Seuran (1929) perustamisen jälkeen. Nuorvoimalainen aateperintö aktualisoitui, kun Mika Waltari ja muut ”nuoren kirjailijapolvemme” edustajat irtisanoutuivat toisesta *Tulenkantajat*-lehdestä (1932). Tämä loi edellytyksiä käsitteen sitomiselle 1920-lukuun ja kirjalliseen ryhmään tai sukupolveen.

Historiakuvan tällaista rajausta edisti, että fasismia ja oikeistoa vaihtelevin painotuksin vastustanut 1930-luvun tulenkantajuuskin hajosi. Vasemmalle jatkaneet, Palmgren ja muut Kiilan perustajat, tulkitsivat tulenkantajuuden vain esiasteeksi tiellä marxilaiseen tietoisuuteen. Se henkilöityi vasemmistoliberaaliin Erkki Valaan. Hänelle ei avautunut sijaa sen paremmin kirjallisuushistorian kaanonissa kuin Palmgrenin kehittelemässä kertomuksessa, jossa työläiskirjallisuus käännyttäisi liitolaistaiseen nousee kantamaan ja kartuttamaan porvariston edistykseisen vaiheen kansallista perintöä.

Aiemman tutkimuksen tuella olisi ollut mahdollista päästä syvemmälle 1930-luvun kamppailuihin, joihin tulenkantajat osallistuivat ja joista ”poliittinen tulenkantajuus” sai sisältönsä. Kun Mieskonen väittää, että ensimmäisen tasavallan aikana työväenliike näyttäytyi ”yksiselitteisesti kansallisen kehityksen vastaisena voimana” (s. 201), hän sivuuttaa työväenliikkeen eri suuntausten erot suhteessa porvarillisen politiikan jakoihin, poliittiseen järjestelmään ja valtiokoneistoon. Kirjaan sisältyvistä 1930-luvun jälkipuolen tapahtumakuvauksistakin näkyy, että kansalliseen integraatioon osallistuessaan myös sosiaalidemokraattinen työväenliike veti rajaa Valan tulenkantajuuteen.

Sotien jälkeen kiinnostusta tulenkantajiin rajoittivat sekä vasemmiston nousuna näkynyt poliittinen käänne että käänteen läpi kantautunut kansalliskonservatiivisen kulttuurivallan jatkuuus. Mielenkiintoa ei lisännyt 1950-luvun modernismikaan. Kirjallisuushistoriallinen tulkintakehyks oli kuitenkin jo vakiintunut, kun kiinnostus kasvoi 1960-luvun alussa. Käsite viittasi 1920-luvun ilmiöön, ryhmään, joka jäsentensä tulevan kansallisen merkityksen vuoksi ansaitsi paikan suomalaiskansallisessa kirjallisuushistoriassa.

Historiallisen tulkintakehyksen rakentamisessa vaikutusvaltaisia olivat useat tulenkantajuuteen liitetyt ja itsensä liittäneet, vaikkei Paavolaiselta odotettua tulenkantajahistoriaa koskaan tullutkaan. Viljanen – kirjallisuuskritiikin, kirjallisuudentutkimuksen ja kulttuuripolitiikan vallankäyttäjä – osoitti suunnan tulenkantajiin syventyvälle tutkimukselle, ensinnä Saarenheimon työlle. Aikalaiset vaikuttivat historiakuvaan myös tutkijoiden tekemien kirjailijahaastattelujen tietä. Mieskonen pohtii terävästi kirjallisuushistoriallisen kaanonin ja muistin vuorovaikutusta. Haastattelukysymysten ennako-oletukset – esimerkiksi tulenkantajat ”ryhmänä” – ohjasivat muistelua.

Kaksijakoinen aikalaiskäsitteen ja historiografisen käsitteen tarkastelu on tuonut väitöskirjan esitystapaan toistoa, josta osa olisi ollut vältettävissä. Monet virkkeet vaativat lukijalta paljon, mikä johtuu useimmiten, joskaan ei aina, itse asian monimutkaisuudesta. Työssä on jälkiä pitkäaikaisen tutkimusprosessin vaiheista. Uudet kysymykset ovat vienneet pohdintoja melko etäälle varsinaisesta tutkimustehtävästä.

Vahva intellektuaalinen saavutus tämä tutkimus on. Analysoimalla ja kontekstualisoimalla yhtä erityistä nimeämiskäsitettä Mieskonen tuo näkyviin kansallisen kulttuurin, kirjallisuuden ja tutkimuksen valtarakenteita. Tutkimustehtävä perustellessaan ja tutkimustuloksia arvioidessaan hän osallistuu ansiokkaasti myös keskusteluihin historiantutkimuksen teoreettisista ja metodologisista perusteista, käsitehistoriallisen lähestymistavan mahdollisuuksista sekä tieteidenvälisyyden ehdoista.

Pauli Kettunen, professori emeritus
Helsingin yliopisto